

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	7
GİRİŞ.....	9
DERS 1: ANTROPOLOJİ NEDİR?.....	15
DERS 2: ETNOGRAFİK DENEYİM.....	23
DERS 3: KÜLTÜR KAVRAMININ SERÜVENİ.....	33
DERS 4: SEMBOL, RİTÜEL VE SOSYAL DRAMA.....	45
DERS 5: YORUM, ANLAM VE HERMENEUTİK.....	59
DERS 6: YAPISÖKÜM VE ANTROPOLOJİ.....	73
DERS 7: TEMSİL KRİZİ VE ETNOGRAFİK HAKİKAT	89
DERS 8: ÖTEKİ VE KİMLİK	105
DERS 9: MODERNİTE, POSTMODERNİTE VE ANTROPOLOJİ.....	135
DERS 10: KÜRESELLEŞME VE ÇOĞULCU ANTROPOLOJİ.....	149
DERS 11: ANTROPOLOJİNİN GELECEĞİ.....	161
EK: Terimler Sözlüğü	184
KAYNAKÇA.....	194

ÖNSÖZ

Bu kitabın ilk tohumu, ilk kez 2003 yılının sessiz bir gecesinde zihnime düştü. O sırada postmodernizm ve antropoloji üzerine yazdığım yüksek lisans tezini yeni tamamlamış, bir kütüphaneden diğerine savrularak İngilizce kaynakların arasında yolumu bulmaya çalışıyordum. Rafların tozlu gölgelerinde, Türkçe kaynakların eksikliğini her sayfada daha derin hissediyor, “Bir gün bu boşluğu kendi dilimde doldurmalıyım,” diyordum. İşte o düşünce, bu kitabın en eski hatırasıdır.

O yıllarda, birbirine benzeyen birkaç çeviri metin dışında, Türkçe ya da İngilizce kaynakların sayısı bir elin parmaklarını geçmezdi. Aradan geçen yirmi iki yılda, elbette çok şey değişti; birçok telif ve çeviri eser yayımlandı. Ancak yine de, zihni sadece bilgilendiren değil, onu sarsan, dönüştüren, yeni pencereler açan çalışmalar hâlâ nadir. Bu kitap, o eksikliğin huzursuzluğundan doğdu.

Son on yıl, dağınık defter sayfalarına düşülmüş notları bir araya getirme çabasıyla geçti. O notlar, kimi zaman akşam çalışma odamın sessiz karanlığında ya da sabaha karşı bir kafenin köşesinde, kimi zaman bir iş yolculuğunun bitiminde bir otel odasının yabancı ikliminde yazılmıştı. Nerede yazılırsa yazılsın, her notun arkasında aynı soru vardı: *İnsanı anlamak gerçekten mümkün mü?*

Bu kitabın hikâyesi, akıl hocalarım olarak gördüğüm varoluşçu filozoflarla ve devamında Derrida, Ricoeur ve Geertz’le tanışmamla başlar. Onların metinlerinde düşüncenin sınırlarını

zorlamayı, dilin ardında saklı olan anlamın titreşimini duymayı öğrendim. Bu eser, o uzun ve çetrefilli keşif yolculuğunun haritası gibidir.

Bir anlamda, bu kitap tek başına antropolojinin değil, insanın hikâyesidir.

Kendini ve dünyayı anlamaya çalışan her zihin gibi, ben de bu sayfalarda kendi suretimi aradım.

Kısacası, bu kitap bir yolculuğun hikâyesi, hem bilginin hem de varoluşun serüveni. Yaygın ve kesin kanaatlerle yazılmış bir ders kitabı değil.

Bu kitapta, antropolojinin “ne olduğu”nu değil, kesin tanımlar yerine, yorumlar; bitmiş cevaplar yerine, açık uçlu sorular eşliğinde antropolojinin “nasıl düşündüğü”nü bulacaksınız.

Alper Sezener
14 Ekim 2025, Ankara

GİRİŞ

“İnsan Olmak” Nedir?

Antropoloji, etimolojik olarak “insan bilimi”dir. Ancak bu tanım, hem her şeyi söyler hem de hiçbir şeyi söylemez. Çünkü insan olmak hakikatte nedir ki?

Biyolojik bir tanım mı arıyoruz? Homo Sapiens (Akıllı İnsan), iki ayak üzerinde yürüyen, büyük beyinli, karşıt başparmağa sahip primat. Doğru, ama yetersiz. Çünkü bir şempanzeyle paylaştığımız DNA’nın %98.8 olması, bizi şempanzeden çok da farklı kılmıyor gibi görünebilir. Öyleyse insan olmayı özel kılan nedir?

Belki de şudur: İnsan, anlamlar üreten hayvandır. Max Weber’in dediği gibi, insan “kendisinin ördüğü anlamlar ağı içinde asılı kalmış bir hayvandır” (aktaran Geertz, 1973: 5). Bir ağacın dibinde oturan iki insan düşünün. Biri için o ağaç, gölge sağlayan bir nesnedir. Diğeri için, atalarının ruhlarının bulunduğu kutsal bir varlık. Üçüncüsü için, oksijen üreten bir organizma. Dördüncüsü için, kesilip satılabilecek bir meta. Aynı ağaç, dört farklı dünya.

Antropoloji, işte bu dünyaları anlamaya çalışır. Bu çaba sayesinde ve neticesinde, hayret verici bir gerçeği keşfeder: İnsanlar, inanılmaz derecede farklı şekillerde “insan” olabilirler.

Yabancıyla/Ötekiyle Karşılaşmak

Antropolojinin doğuş hikayesi, aslında bir “yabancıyla karşılaşma” hikayesidir. 15. yüzyılda Avrupalılar, okyanusları aşır

“Yeni Dünya”yla karşılaştıklarında şaşkına dönerler. Bu insanlar kim? İncil’de bahsi geçmeyen bu topluluklar, Adem ve Havva’nın soyundan mı? Ruhları var mı? İnsan sayılırlar mı?

Bu sorular, masum değildi. Çünkü yanıtları, sömürgecilik projesinin meşruluğunu belirliyordu. Eğer “onlar” tam insan değilse, köleleştirilebilir, toprakları alınabilir, “medenileştirilebilir”di.

19. yüzyılda antropoloji, bu sömürgeci bağlamda bir “bilim” olarak kurumsallaşır. Evrimci antropologlar, tüm toplumları yukarıdan aşağıya, hiyerarşik bir düzende sıralarlar: En altta “vahşiler”, ortada “barbarlar”, en üstte “uygar Avrupalılar”. Edward Tylor, James Frazer, Lewis Henry Morgan, yani klasik evrimci antropologlar, hepsi bu hiyerarşik düşüncenin temsilcileridir.

Ancak 20. yüzyılın başında, bir grup genç antropolog bu yanılsamayı kırmaya başlar. Franz Boas, öğrencilerine şunu söyler: Her kültür kendi içinde ve tekliğinde anlaşılmalıdır. “İlkel” diye bir şey yoktur; sadece farklı yaşam biçimleri vardır. Bronislaw Malinowski, çadırını “yerlilerin” arasına kurarak, onlarla birlikte yaşar. Margaret Mead, Samoa’da ergenliği incelerken, cinsellik ve toplumsal cinsiyet hakkındaki Batı varsayımlarını sarsar.

Antropoloji, böylece bir dönüşüm geçirir. Artık “öteki”yi yargılama bilimi değil, “öteki”yle karşılaşarak kendini anlama sanatı haline gelir.

Bu Kitap Neyin Peşinde?

Kitaptaki on bir ders boyunca, size antropolojinin entelektüel serüvenini anlatmaya çalışacağım. Ancak bu, kronolojik bir tarih değil. Aksine, belirli düşünürler, belirli kavramlar, belirli sorunlar etrafında örülmüş bir yolculuk.

Geertz’in “yoğun betimleme”siyle başlayacağız ve “kültürü okumak” denilen etkinliğin ne anlama geldiğini öğreneceğiz. Sonra, Malinowski’nin çadırından James Clifford’un “kısmi

hakikatler”ine, etnografik bilginin nasıl üretildiğini tartışacağız. Kültür kavramının tarihini izleyecek, Victor Turner’la birlikte ritüellerin içine dalacağız.

Paul Ricoeur’ün hermeneutiği (yourumsamacılığı), bize “yorumlama”nın felsefesini öğretecek. Jacques Derrida’nın yapısökümü, kesinliklerimizi sarsacak, ikili karşıtlıklarımızı çökertecek. Postmodernizmin antropolojideki hayaleti *Writing Culture* (Kültürü Yazmak) hareketinin “temsil krizi”yle yüzleştireceğiz. Kimlik ve ötekilik üzerine, modernite ve küreselleşme üzerine düşüneceğiz.

Ve sonunda, antropolojinin geleceğini soracağız: 21. yüzyılda, antropoloji ne yapabilir? Sadece anlamak için mi varız, yoksa değiştirmek için de mi?

Bu Kitabı Nasıl Okuyacaksınız?

Birinci uyarı: Bu kitapta kesin cevaplar bulamayacaksınız. Çünkü antropoloji, cevaplar bilimi değil, sorular sanatıdır. Her ders, yeni sorulara neden olacak. Bazıları sizi rahatsız edecek. Bazıları sizi heyecanlandıracak. Bazıları sizi kızdıracak. Aslında, bu karmaşa çok iyi. Çünkü antropoloji, bir konfor alanı değildir. Sizi, rahat koltuklarınızdan kalkmaya, alışkanlıklarınızı sorgulamaya, “normal”in nasıl inşa edildiğini görmeye davet eden bir iştah açıcıdır.

İkinci uyarı: Bu kitap, klasik bilimcilik, pozitivist “nesnel bilgi” iddiasında değil. Her sayfa, belirli bir bakış açısını yansıtır. Yorumlayıcı, eleştirel, postmodern bir antropoloji anlayışını. Geertz, Turner, Ricoeur, Derrida, Clifford, Marcus, Fischer ve bu düşünürlerin açtığı yolları takip edeceğiz. Ancak bunlar, tek yol değil. Antropolojinin başka gelenekleri, başka sesleri de var. Zaten piyasada diğer eserlerden fazlaca var. Onları da okumayı ihmal etmeyin. Bu kitap, antropolojinin geleceğini keşfetmek için çıkılan uzun yolculuğa bir davet.

Üçüncü bir uyarı: Bu kitabı okuduğunuzda, dünya değişmeyecek. Ama sizin dünyaya bakışınız değişebilir. Ve belki de bu, daha önemlidir. Çünkü antropolojik düşünmek, bir beceridir. Bir kez öğrendiğinizde, her yerde kullanırsınız: Otobüste, kafe, haberleri izlerken, ailenizle yemek yerken, okulda ya da iş yerinde katı pozitivist bir arkadaşınızla tartışırken. “Neden böyle?” yerine “nasıl başka olabilir?” diye sormaya başlarsınız ve belki de başkalarını da bu yönde düşünmeye teşvik edersiniz.

Eksiklikler ve Sınırlar

Dürüst olmak gerekir: Bu kitabın eksiklikleri vardır. Materyalist antropoloji (Marxçı gelenek), biyolojik antropoloji, arkeoloji, dilbilimsel antropoloji, bunlar burada yeterince işlenmemiştir. Afrika antropolojisi (Evans-Pritchard, Fortes), Güney Asya antropolojisi (Dumont, Marriott), Latin Amerika antropolojisi (Redfield, Wolf, bunlar da yüzeysel kalmıştır.

Bu eksiklikler, aslında bilinçli bir tercihin sonucudur. Doğası gereği, sınırlı bir alanda her şeyi kapsamak imkansızdır. Bu yüzden kitapta, özellikle belirli bir çizgiye odaklanma tercih edildi. Bu çizgi, eleştirel, yorumlayıcı, postyapısalcı bir antropoloji çizgisidir. Bu seçim, başka antropolojileri reddetmek için değil; belirli bir derinlik sağlamak için tercih edilmiştir.

Okuyucunun bu kitabı bir “giriş” olarak görmesi önemlidir; ama aynı zamanda kitapta daha kapsamlı bir antropolojik derinliği teşvik eden bir yaklaşım da benimsenmiştir.

Kısaca giriş, her şeyi söylemez; bir kapı açar, davet eder. Bu kitap, antropolojinin tamamını öğretmez; ancak antropolojik düşünmenin ne olduğunu öğretir. Ayrıca bu beceri herhangi bir antropoloji geleneğine, herhangi bir alt alana da uygulanabilir.

Bir Davet

Claude Lévi-Strauss, otobiyografisinde şöyle yazar: “Antropolog olmak, dünyayı çift görmek demektir” (Lévi-Strauss, 1961: 58). Hem içeriden hem dışarıdan. Hem tanıdık hem yabancı. Bu “şaşı bakış”, bazen yorucu, bazen rahatsız edici, ama her zaman aydınlatıcıdır.

Bu kitap, size bu şaşı bakışı kazandırmaya çalışacak. On bir ders sonunda, kesin bilgilerle donanmış olmayacaksınız. Fakat sorular sormayı, yorumlar üretmeyi, farklılıkları görmeyi öğreneceksiniz. Ve belki de en önemlisi, kendi dünyamızın, “doğal” olmadığını, tarihsel olarak inşa edildiğini, başka türlü de olabileceğini anlayacaksınız.

Renato Rosaldo’nun dediği gibi, “Kültür, her zaman yolda-
dır” (culture is always in motion) (Rosaldo, 1989: 217). Hiçbir şey sabit değil, her şey akışkan. Antropoloji, bu akışı anlamaya, onunla birlikte yol almaya çalışır.

Şimdi hazırsanız, yolculuğa çıkalım.

Nasıl Okuyacaksınız?

- Her dersi bitirdikten sonra, kaynakçadaki en az bir metni okuyun.
- Notlar alın, sorular sorun, tartışın.
- Dizin ve sözlüğü aktif kullanın.
- Dersleri birbirine bağlamaya çalışın.
- Eleştirin, katılmayın, yeniden düşünün.

Temel Okuma Önerisi:

1. Önce Önsöz’ü okuyun (duygusal bağlantı)
2. Bu Giriş’i okuyun (entelektüel harita).
3. Ders 1’den başlayın (Geertz’in zemini)
4. Her derse, açık fikirle girin.
5. Sonunda, tekrar bu Giriş’e dönün (fark edeceksiniz ki, şimdi daha derin anlıyorsunuz).